

Sygn. akt I UK 100/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Beata Gudowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Halina Kiriło

SSA Marek Procek

w sprawie z odwołania T. D.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]

o rentę z tytułu niezdolności do pracy,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 2 marca 2017 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 15 października 2015 r., sygn. akt III AUa .../15,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 15 października 2015 r. Sąd Apelacyjny w [...], Wydział III Pracy u Ubezpieczeń Społecznych uwzględnił częściowo apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w [...] i zmienił wyrok Sądu Okręgowego w [...] z dnia 19 czerwca 2015 r. w ten sposób, że przyznał T. D. rentę z tytułu całkowitej

niezdolności do pracy od dnia 1 marca 2014 r., na okres 5 lat. Zaskarżonym wyrokiem Sąd pierwszej instancji ustalił prawo ubezpieczonej do renty na stałe, opierając się na opinii biegłych sądowych, że całkowita niezdolność do pracy ubezpieczonej jest trwała. W ocenie Sądu Apelacyjnego, zaskarżony wyrok powinien ulec zmianie w zakresie czasu przyznania świadczenia rentowego, stosownie bowiem do art. 59 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887; dalej "ustawa") o przysługiwaniu renty stałej decyduje trwała niezdolność do pracy. Gdy niezdolność do pracy jest okresowa, przysługuje renta okresowa. Dokonując wykładni historycznej, odniósł się do stanu prawnego obowiązującego przed dniem 1 listopada 2005 r. i do art. 13 ustawy, stanowiącego o orzekaniu o trwałej niezdolności do pracy, gdy - według wiedzy medycznej w czasie orzekania - nie istniały rokowania odzyskania zdolności do pracy; w przeciwnym wypadku orzekano niezdolność okresową. Przyjął, że po zmianie prawa brak rokowań odzyskania zdolności do pracy nie obliguje do orzeczenia trwałej niezdolności do pracy, a renty nie są przyznawane na stałe, lecz na ustalony na podstawie rokowania odzyskania zdolności do pracy czas nie dłuższy od 5 lat, chyba że według wiedzy medycznej nie ma rokowań odzyskania zdolności do pracy przed upływem tego okresu.

Skarga kasacyjna ubezpieczonej została oparta na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego, art. 59 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 57 i art. 12 ust. 2 w związku z art. 13 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przez przyznanie renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy na okres 5 lat, mimo że biegli sądowi wyraźnie wskazali w swojej opinii, którą sąd odwoławczy uznał za miarodajną, że jest ona całkowicie i trwale niezdolna do pracy oraz że rokowania są zdecydowanie niekorzystne. Zarzuciła także naruszenie przepisów postępowania - art. 287 § 1 i 228 § 2 k.p.c. przez zmianę orzeczenia Sądu pierwszej instancji na podstawie poglądu przewodniczącego Komisji Lekarskiej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, art. 286 w związku z art. 332 zdanie drugie k.p.c. przez niezastosowanie i nieuzupełnienie opinii biegłych, niezastosowanie art. 98 k.p.c., czego wynikiem było niewłaściwe częściowe

uwzględnienie apelacji, oraz art. 100 k.p.c. przez wzajemne zniesienie kosztów postępowania.

Skarżąca wniosła o uchylenie pkt I wyroku Sądu Apelacyjnego i jego zmianę przez oddalenie apelacji oraz uchylenie i zmianę rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów postępowania i zasądzenie od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w [...] na jej rzecz kosztów postępowania przed Sądem drugiej instancji, zgodnie z załączonym spisem kosztów, i o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego. Ewentualnie wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na podstawie art. 57 ust. 1 pkt 1 ustawy ubezpieczonemu, który jest niezdolny do pracy, przysługuje renta z tytułu niezdolności do pracy - zgodnie z art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy - jako renta stała - jeżeli niezdolność do pracy jest trwała, albo zgodnie z pkt 2 tego przepisu, jako renta okresowa - jeżeli niezdolność do pracy jest okresowa. Ustawodawca posługuje się w tych przepisach pojęciem "trwała niezdolność do pracy", mimo że po zmianie art. 13 ust. 2 i 3 ustawą z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 169, poz. 1412 ze zm.) od dnia 1 listopada 2005 r. nie rozróżnia się już – ze względu na brak lub istnienie rokowań odzyskania zdolności do pracy – niezdolności do pracy trwałej i okresowej. W obecnym stanie prawnym, uwzględniającym, że niezdolność do pracy jest stanem ulegającym zmianom, określenie „trwała niezdolność do pracy” i „renta stała” stały się pojęciami prawnymi mającymi inną treść niż w języku potocznym. Odpowiadają raczej określeniom „niezdolność orzekana na czas określony” i „niezdolność orzekana na czas nieokreślony”. Od dnia 1 listopada 2005 r. niezdolność do pracy orzeka się - co do zasady - na okres nie dłuższy niż 5 lat. Jest to zasada, od której wyjątek przewidziano w art. 13 ust. 3 ustawy, stanowiąc, że niezdolność do pracy orzeka się na okres dłuższy niż 5 lat, jeżeli

według wiedzy medycznej nie ma rokowań odzyskania zdolności do pracy przed upływem tego okresu. Orzeczenie o niezdolności do pracy na okres dłuższy niż 5 lat nie jest orzeczeniem stwierdzającym tę niezdolność bezterminowo; jest tylko prognozą – zgodną ze stanem wiedzy medycznej – że wcześniej nie zajdą zmiany zdrowia uzasadniające zmianę oceny niezdolności do pracy. Jeżeli według wiedzy medycznej nie ma rokowań odzyskania zdolności do pracy przed upływem 5 lat, niezdolność do pracy orzeka się na zamknięty okres dłuższy niż 5 lat, ale nie na trwałe. W każdym razie czas trwania niezdolności do pracy ma być zamknięty datą końcową, po której bezwzględnie wymaga się badania kontrolnego. Orzeczenie o trwaniu niezdolności do pracy "na okres dłuższy niż 5 lat" nie może być interpretowane jako ustalenie tej przesłanki na czas nieokreślony. Okres dłuższy niż 5 lat to każdy okres przekraczający tę miarę, jednak zawsze okres zamknięty.

To, że spełnianie warunku do renty określa się terminowo, zależnie od przewidywanego okresu niezdolności do pracy, powoduje, że pojęcie "renta stała" w rozumieniu art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy, należy odczytywać na nowo, jako odniesienie do trwałości niezdolności do pracy, a nie „trwałości” prawa do renty. Jeżeli nie ma rokowań odzyskania zdolności do pracy przed upływem 5 lat, to ustala się ją na okres dłuższy niż 5 lat (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2011 r., II UK 32/11, OSNP 2012 nr 19–20, poz. 249). Inaczej czas niezdolności do pracy określa się wobec osób w wieku przedemerytalnym, gdy w związku z wprowadzeniem od dnia 1 listopada 2005 r. przepisu art. 24a, emeryturę przyznaje się z urzędu zamiast renty z tytułu niezdolności do pracy.

Nie jest znana instytucja renty dożywotniej, tj. prawa do renty niezależnego od zmiany okoliczności istniejących od chwili jej przyznania. Renty nie są przyznawane bezterminowo, lecz na czas spełniania przesłanki niezdolności do pracy. Nie ma podstawy prawnej do wypłaty renty z tytułu niezdolności do pracy osobie, co do której nie jest spełniona przesłanka niezdolności do pracy, więc nawet trwałości niezdolności do pracy nie należy rozumieć jako stanu nieodwracalnego, niezmiennego do końca życia, lecz jako kondycję mającą cechy trwałości w tym znaczeniu, że nie jest możliwe rozsądne przewidywanie, że jej zmiana nastąpi przed upływem 5 lat. Oznacza to, że dopuszczalne jest także wcześniejsze przeprowadzanie badania lekarskiego, na wniosek lub z urzędu, w

celu ustalenia zmiany stopnia niezdolności do pracy, braku tej niezdolności lub jej ponownego powstania. W związku z tym prawo do świadczenia uzależnione od niezdolności do pracy orzeczonej na okres dłuższy niż 5 lat może ustać wcześniej, jeżeli ten warunek prawa do świadczenia ustąpi.

Osoba mająca ustalone prawo do świadczenia uzależnionego od niezdolności do pracy jest zobowiązana, na żądanie organu rentowego, poddać się badaniom lekarskim oraz, na wniosek lekarza orzecznika lub na wniosek komisji lekarskiej, badaniom psychologicznym, jeżeli są one niezbędne do ustalenia prawa do świadczeń określonych ustawą (art. 126 ustawy). Jak przyjął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 12 grudnia 2011 r. (I UZP 7/11, OSNP 2012 nr 9–10, poz. 123), również rencista, którego prawo do świadczenia zostało ustalone w poprzednim stanie prawnym prawomocnym wyrokiem sądu „na stałe”, jest zobowiązany poddać się badaniom lekarskim, jeżeli są one niezbędne do ustalenia prawa do świadczeń określonych w ustawie. Zmienności stanu niezdolności do pracy jako przesłanki (ryzyka) ubezpieczenia odpowiadają przepisy, które wprowadzają zasady aktualizowania decyzji ustalających prawo do świadczeń w relacji do stanu faktycznego. Naturalną konsekwencją konstytucyjnego prawa do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo jest wyposażenie organów rentowych w uprawnienie do badania, czy nadal zachodzą niezbędne warunki tego prawa. Prawo to – stosownie do art. 107 ustawy – ulega zmianie, jeżeli w wyniku badania lekarskiego, przeprowadzonego na wniosek lub z urzędu, ustalono zmianę stopnia niezdolności do pracy, brak tej niezdolności lub jej ponowne powstanie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2002 r., II UKN 519/01, niepubl. i z dnia 19 kwietnia 2006 r., II UK 143/05, OSNP 2007 nr 11–12, poz. 166).

Można bronić poglądu, że zachowanie w art. 59 ustawy pojęć „niezdolność do pracy okresowa” i „trwała”, jako odpowiadających rencie stałej i okresowej, pozwala na ustalenie niezdolności do pracy „na trwałe”, lecz wymaga to jego pogodzenia z nową treścią art. 13 ust. 3 ustawy. Orzeczenie niezdolności do pracy na czas dłuższy niż 5 lat z określeniem daty końcowej jest zawsze możliwe na podstawie stanu wiedzy medycznej co do rokowań odzyskania zdolności do pracy. W konsekwencji uzasadnione jest stwierdzenie, że choć ustawodawca nie usunął

„renty stałej” z systemu świadczeń z tytułu niezdolności do pracy, to przy wykładni art. 13 ust. 2 i 3 ustawy należy odwołać się do celu ustawy nowelizującej, którym zgodnie z uzasadnieniem projektu była racjonalizacja wydatków na renty (zob. Sejm IV Kadencji, druk nr 3772). Nowelizacja wyznaczyła przede wszystkim dyrektywę preferencyjną, zgodnie z którą w razie braku wyraźnych wskazań wynikających z wiedzy medycznej do ustalenia dłuższego okresu niezdolności do pracy, powinna być ona orzekana na okres nie dłuższy niż 5 lat. Orzeczenie niezdolności do pracy na czas nieoznaczony nie jest wprawdzie sprzeczne z tak określonym ograniczeniem, jednak racjonalne i celowe jest ustalenie niezdolności do pracy na okres choćby dwudziestoletni wobec osoby, która zgodnie z wiedzą medyczną nie rokuje odzyskania zdolności do pracy w czasie.

Dopuszczalność orzeczenia niezdolności do pracy na czas nieoznaczony nie znajduje także potwierdzenie w wykładni systemowej. Dokonując zmiany art. 13 ust. 2 i 3 ustawy, nie zdecydowano się wprawdzie na usunięcie z art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy uprawnienia do renty stałej, "jeżeli ustalono trwałą niezdolność do pracy", lecz skoro w art. 13 ust. 2 i 3 ustawy nie ma pojęcia trwałej ani okresowej niezdolności do pracy, a używa się określeń okres „nie dłuższy” i okres „dłuższy niż 5 lat”, to czas trwania niezdolności do pracy musi być zamknięty datą końcową roczną, po której wymaga się ustalenia dalszego prawa do renty. Jeżeli zatem wykładnia literalna i celowościowa nie zezwalają na interpretację art. 13 ust. 3 ustawy w kierunku dopuszczalności orzeczenia niezdolności na czas nieoznaczony, to należy dojść do wniosku, że - ze względu na utożsamianie w praktyce orzeczniczej organu rentowego z trwałą niezdolnością do pracy oraz pewność sytuacji prawnej osoby niezdolnej do pracy - rentę stałą orzeka się, jeżeli istnieją rokowania ustania niezdolności do pracy po upływie 5 lat od dnia badania, przy czym określa się czas przysługiwania tej renty.

Każda niezdolność do pracy jest zatem orzeczona na pewien okres, ale zgodnie z art. 13 ust. 2 i 3 w związku z art. 59 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy jest ona różna w zależności od rokowań medycznych w perspektywie krótszej i dłuższej niż pięcioletnia. Trzeba pamiętać, że w chwili orzekania utrzymywanie się niezdolności do pracy jest tylko przewidywane. Przewidywanie w tym zakresie jest przekonujące, gdy prospekcja dotyczy konkretnej liczby lat, a przekonuje tylko niekiedy, gdy

dotyczy absolutnej trwałości tej niezdolności. Trzeba pamiętać, że ocena niezdolności do pracy to nie tylko stan schorzeń, ale także takie zmienne jak stopień naruszenia sprawności organizmu, możliwości przywrócenia niezbędnej sprawności w drodze leczenia i rehabilitacji, możliwość wykonywania dotychczasowej pracy lub podjęcia innej pracy oraz celowość przekwalifikowania zawodowego, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne (art. 13 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy).

Renta stała przysługuje na okres orzeczonej niezdolności do pracy osobie, u której istnieje rokowanie odzyskania tej zdolności po upływie 5 lat od dnia badania.

Renta stała zatem to renta ustalona na okres dłuższy niż 5 lat, któremu odpowiada określenie "trwała niezdolność do pracy" użyte w art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy w związku z art. 13 ust. 1 zdanie pierwsze i ust. 2 i 3 ustawy w brzmieniu nadanym po dniu 1 listopada 2005 r.

W niniejszej sprawie nie budzi wątpliwości, że skarżąca jest całkowicie niezdolna do pracy w rozumieniu art. 12 ust. 1 ustawy, gdyż Sąd Apelacyjny podkreślił brak zastrzeżeń do opinii biegłych. Trzeba jednak wskazać, że w ich opiniach stwierdzono także, że skarżąca jest niezdolna do pracy trwale, a nie określono przewidywanego czasu trwania tej niezdolności. Sąd Apelacyjny bez wątpienia oparł zaskarżony wyrok na opinii biegłych lekarzy sądowych, jednak bez należytego zwrócenia uwagi na jej końcowy wniosek. Jest oczywiste, że zgodnie z jego trafnym wywodem dotyczącym interpretacji użytego w art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy pojęcia "renta stała", błędnie ustalił czas przysługiwania renty. Pomiął swoje stwierdzenie, że od dnia 1 listopada 2005 r. niezdolność do pracy orzeka się terminowo, ze względu na rokowanie co do jej trwałości i orzekł wbrew podstawie opinii, przyznając rentę okresową, gdy biegli nie wskazali przewidywanego okresu niezdolności do pracy oraz rokowania co do odzyskania zdolności do pracy zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy.

Uzasadnia to uchylenie przez Sąd Najwyższy zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

kc